

# Bijdrage CDA Algemene Politieke Beschouwingen

18 oktober 2022

Ben Knapen

Het lijkt alweer jaren terug, maar het is pas twee maanden geleden: die waanzinnige zomer van 2022.

Lange rijen voor Schiphol, stapels koffers tot aan het plafond.

Eindeloze files in de Noord-Oostpolder waar tienduizenden jongeren dansten op Lowlands – entree 245 euro. Kunstenaar Stromae liet zien hoe je een depressie vertaalt in een creatieve wederopstanding – ook nuttig wanneer een epidemie jou net van twee prachtige jaren heeft beroofd.

Wat verder naar het westen, vlakbij de Tarzan bocht, zochten en vonden honderdduizenden mensen euforie - drie dagen lang, begeleid door jankende motoren.

En overal in het land puilden de terrassen uit, alsof een biertje van vier euro vijftig voor niks was.

De horeca schreeuwde om personeel: wie een ei kon bakken, mocht in de keuken aan de slag.

Kortom, het was feest.

Wel zag je overal vlaggen op z'n kop. En soms zag je een groot pand met daarvoor een blauw-gele vlag. Er was wel iets van een onbehaaglijk voor gevoel. Maar, ach, na dik twee jaar corona ellende was het eindelijk zomer, en wat voor een zomer.

Ons kabinet zat niet stil. Maar het was toch anders dan bijvoorbeeld bij onze burens. In Duitsland lagen in augustus de noodscenario's al op straat voor het geval we zonder energie komen te zitten.

Daar heerste en heerst reusachtige bezorgdheid over het mogelijke einde van het Duitse businessmodel: er is geen goedkope energie uit Rusland meer om de industrie te laten draaien. En de producten die je daarmee maakt vinden geen afzet meer in China. *Zeitenwende* is daar het overkoepelende begrip geworden.

In Frankrijk riep de president midden in de zomer zijn veiligheidsraad bijeen. Midden in de vakantie sprak hij van een grote ommekeer – citeer – 'het einde van de overvloed en van de onbezorgdheid'.

Even hield de wereld zelfs haar adem in toen Nancy Pelosi Taiwan bezocht en China het eiland een paar dagen half afsloot van de buitenwereld. We raakten zelfs gewend aan speculeren over een echte, een grote oorlog. Speculeren zelfs over ontploffende kernwapens.

Des te opmerkelijker was eigenlijk de ogenschijnlijke onbekommerdheid hier: geen speciale persconferenties of verklaringen, geen zichtbare aandrang om het volk hier mee te nemen in een herfst en een winter van afzien. De zomer was er ook niet naar.

Misschien speelde nog iets anders mee: namelijk een interne Haagse fixatie op het zoeken van compromissen en meerderheden in een omgeving vol spanning en polarisatie.

Burgers meenemen in zo'n *Zeitenwende* maakt dan plaats voor wat je zou kunnen noemen een geitenpad-isering van het politieke bedrijf. Altijd zoekend naar een geitenpaadje hier of

daar, gefixeerd op de machinekamer van het politieke bedrijf. En daarmee dus veel minder op 'the big picture', het grotere geheel.

Zo schoven in die waanzinnige zomer van 2022 twee tijdgeesten als een soort tectonische platen over elkaar heen – de grote bevrijding en de onttovering van onze wereld, die in feite op 24 februari was begonnen.

Tegen zo'n contrasterende achtergrond van uitbundigheid en bezorgdheid moest ons land, net als zoveel andere landen, een pakket maatregelen vaststellen om dreigende nood te lenigen.

In geen enkel land een simpele opgave en ook hier niet. Want geld is niet langer gratis en voor energie armoede hebben we geen passend instrumentarium bij de hand.

Van het nu voorliggende pakket kun je van alles vinden, maar laat ik vooraf zeggen dat het kabinet wat ons betreft een redelijke balans heeft gevonden. Al schrik je wel even van de fenomenale bedragen, en van de aanhoudende vraagtekens: hoe groot wordt de rekening? En hoe gaan we dat betalen?

Het kabinet legt in de begroting een stevige rekening bij het bedrijfsleven.

Voor zover dit het grote bedrijfsleven betreft, snappen we dat.

Bij het IMF – en trouwens ook de chef-econoom van de Europese Centrale Bank – doen ze suggesties om – misschien tijdelijk – vermogenden extra aan te slaan. Zo zijn in het verleden immers wel vaker oorlogskosten mee opgevangen. Heeft het kabinet zo iets ook overwogen?

En dan nog iets. De enorme steunpakketten die wij en ook Duitsland zich kunnen veroorloven leiden naar een discussie om solidariteit op Europees niveau onder ogen te zien. Dat zagen we bij corona ook. En als ik een tip mag geven: neem mensen mee in deze discussie in plaats van nu alles taboeïseren en straks via geitenpaadjes toch weer deze berg over te moeten steken.

Er gaat geen dag voorbij of iemand benoemt het wantrouwen van de burgers jegens de politiek. Gelet op de reusachtige bedragen die voor elk probleem over tafel gaan, kun je je weleens afvragen of het kabinet zich in zo'n klimaat zo onzeker voelt dat het een beetje bang wordt van al die boze, klagende mensen buiten. En dus steeds maar weer een greep in de staatskas doet.

Al gauw krijgt dan het frame de overhand van heel veel slachtoffers en een paar daders die kantoor houden hier in Den Haag en ook nog betrapt worden.

Durft een kabinet nog weleens 'nee' te zeggen? Want deze winter komen we de energie ellende hopelijk nog wel door, maar wat komt er volgend jaar allemaal op ons af? We hebben nog geen idee, zo is mijn indruk en dat mogen we ons kabinet toch wel vragen. De Financial Times schreef vorige week dat we dan aan Gronings gas niet zullen ontkomen. Is dat zo?

Meer in het algemeen gaat achter die mantra van wantrouwen jegens de politiek mijns inziens ook iets heel anders schuil dan alleen een tekortschietende overheid – het gaat ook over middelpuntvliedende krachten overal in de samenleving, cultureel, ideologisch, financieel. En daar zien we dan weer de echo's van in 's lands vergaderzaal.

Wie dan toch gehouden is om compromissen te sluiten – en dat is een kabinet – is bijna gedoemd teleur te stellen.

In een gepolariseerd klimaat gaat van een compromis weinig wervingskracht uit. Sterker nog, het risico bestaat dat elk compromis vreet aan het gezag van een kabinet.

Dat brengt mij als vanzelf op het volgende:

We zijn al vele maanden getuige van drama's bij Ter Apel, in Haags jargon de vluchtelingen crisis. Het verdeelt het land, het verdeelt de politiek – en dat al vele jaren. Als het mis gaat in de opvang zijn we verontwaardigd. Als we de opvang vlotjes organiseren, vrezen we de aanzuigende werking. Links in de politiek wil ruimhartigheid en gastvrijheid vooropstellen, rechts wil helemaal geen asielzoekers. Doe het dan maar eens goed. Mijn partij zoekt het altijd in een balans van streng maar rechtvaardig. Ook dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan, zeg ik er eerlijk bij.

Mensen die vluchten voor noodsituaties kunnen en moeten we niet weigeren te helpen. Maar deze plicht uit het vluchtelingenverdrag zegt niets over de vraag waar en hoeveel vluchtelingen wij bescherming moeten bieden. De potentiële omvang van het probleem is ook onvergelijkbaar veel groter dan een halve eeuw geleden, toen deze verdragen tot stand kwamen.

Deze realiteit kunnen we niet taboe verklaren enkele en alleen omdat het onderwerp een ideologische lakmoesproef van 'goed' en 'fout' is geworden.

Overigens vingen we dit jaar ondertussen ook nog een kleine 80.000 Oekraïners op – bewonderenswaardig en opvang in de regio, zoals het hoort.

Wat veel kwaad bloed zet, dat zijn die enkele duizenden jongeren uit landen als Marokko en Tunesië die geen schijn van kans maken, toch telkens weer opduiken en het voor iedereen verpesten. Is daar nou niet strenger tegen op te treden, zou ik willen vragen. Kunnen die niet worden opgesloten, of elders hun aanvraag afwachten? Het kabinet zal op deze vraag met verwijzing naar juristen en verdragen waarschijnlijk wel weer zeggen dat het allemaal niet kan, maar onbevredigend is het wel en kunnen we hier nou echt niet de randen van het mogelijke opzoeken?

Uitgeprocedeerde vreemdelingen zijn ook zo'n probleem – we kunnen ze in vreemdelingenbewaring plaatsen, maar dat kan alleen wanneer er uitzicht is op uitzetting. En daar gaat het vaak mis – misschien dat het Noorse voorbeeld met een waaier aan bilaterale regelingen helpt.

Grip is nodig want zonder grip geen draagvlak.

Als we het over immigratie hebben moeten we ons realiseren dat asielzoekers maar een klein percentage uitmaken van wat elk jaar naar ons land verhuist. Normaliter is meer dan driekwart van de instroom gewoon expats, studenten, mensen die werken in de tuinderijen, bij ASML, in de bouw, in de zorg.

Het gaat netto om zo'n 80 tot 100 duizend mensen per jaar – er komt dus elk jaar een kleine stad bij hier. Dit jaar is door de oorlog uitzonderlijk, want we zijn nu al bij een netto instroom van boven de 120.000.

Voor een dichtbevolkt land met een tekort aan huizen is dat niet gering. Maar anderzijds is dat los van dit uitzonderlijke jaar natuurlijk ook de prijs die we betalen wanneer we zoveel dingen tegelijk willen: we willen bouwen, we willen de tomaten plukken, we willen schone toiletten op Schiphol, we willen handen aan het bed, we willen studenten, we willen IT-ers.

En zelf willen we vaak alleen maar part-time werken; en als iemand begint over langer doorwerken na je pensioen, dan klagen we ook in koor. We willen het eigenlijk allemaal en we klagen ook over de gevolgen. Dit wringt.

Kan het kabinet hier niet eens een wat doorwrochter beleidskader voor proberen te ontwikkelen, al begint het maar met een eerlijk met elkaar delen van de dilemma's rondom dit vraagstuk. Het kabinet zal bij zo'n vraag verwijzen naar de nieuwe Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen maar is dat genoeg? Een commissie is een beproefde methode om van diverse ingrediënten hier een eenpansgerecht te maken. Soms moet dat, soms is het handig.

Maar burgers meenemen in de consequenties van hun voorkeuren en hun handelen, dat hoort ook bij regeren. In Canada hebben ze elk jaar een open debat over de gewenste omvang van de instroom voor het komende jaar.

Lastig daarbij blijft het vrije verkeer binnen de Europese Unie. Maar dit is een debat in Brussel waard. Want Poolse ministers klimmen altijd wel in de gordijnen als je erover begint, maar ondertussen werkt het in hun eigen land ook ontwrichtend.

Een woord over stikstof. Te vaak hebben we met kunst- en vliegwerk de kool en de geit willen sparen, geitenpaadjes gezocht en gevonden en ten slotte is deze koers gestrand op de rechterlijke macht. Daar is nu het einde van de derogatie bovenop gekomen – de Europese Commissie wil niets meer door de vingers zien als het om onze mesthuishouding gaat. Gelukkig is deze zomer het overleg weer vlot getrokken. Dankzij 'Remkes' kunnen we nu stappen zetten. Nu dan dus ook aan de slag, zou ik zeggen. Want we doen onszelf tekort, schaden onze politieke cultuur wanneer we uit louter onvermogen zwaar gaan leunen op onze rechterlijke macht – dat holt saamhorigheid uit.

Toch moeten we ons realiseren dat achter het omgekeerde vlaggenverzet nog iets anders schuilgaat dan stikstof en dat moet ons zorgen baren. Ook Remkes wijst er in zijn rapport op. Er sluimert al jarenlang een polarisatie tussen stad en platteland, tussen een renaissance van heimat gevoelens en kosmopolitisme. De inmiddels plat geprate zwarte pietten discussie gaf jaren geleden al een aardig voorproefje van zo'n dialoog tussen doven. Rust en redelijkheid legden het vaak af tegen onbekookte woede en frustratie.

Radicalen aan beide kanten hebben zich helaas ook in het stikstof-tumult ingespannen om olie op het vuur te gooien. Zo hoor je actiegroepen die boeren afschilderen als wreed en meedogenloos en je hoort radicale boeren gênante uitspraken doen enkel en alleen om – wat ze bij de Amerikaanse Democraten wel noemen – 'de urbane moralisten' de gordijnen in te jagen.

Voor een kabinet is het in deze situatie zaak om met rustige en vaste hand een koers uit te stippelen en tegenstellingen te overbruggen. Dat gaat verder dan stikstof – dat gaat ook over sociale, culturele, infrastructurele verbindingen tussen stad en platteland, tussen randstad en niet-randstad. Ik zou over dit aspect weleens wat minder improvisatie en wat meer visie vanuit het kabinet willen horen. Dat geeft rust.

Al enkele jaren vernemen we dat de marktwerking is uitgewerkt of doorgeslagen. Dat de overheid de regie kwijt is over dingen waar het als hoeder van het collectief een rol in zou moeten spelen. Dat is deels een welkome correctie.

Het is goed dat we weer spreken over volkshuisvesting in plaats van woningmarkt, over leveringszekerheid in plaats van energiemarkt, over volksgezondheid in plaats van zorgmarkt. Publieke goederen noemen we niet voor niks *publieke* goederen.

Maar laten we niet opnieuw doorslaan, valse verwachtingen wekken en frustraties van burgers voorprogrammeren: de overheid kan sommige dingen heel goed, maar is voor allerlei dingen ongeschikt.

Begrijp me niet verkeerd: het is pure winst wanneer overheden en bedrijven meer oog hebben voor de menselijke maat.

Maar ik houd mijn hart vast wanneer we tegenwoordig allemaal maar pleiten voor een overheid die maatwerk moet leveren. Maatwerk, het klinkt zo warm en sympathiek – maar besef dat iedere situatie weer anders is, en als het al niet anders *is* dan toch, zoals dat heet, anders *'voelt'*. Maatwerk betekent al gauw eindeloos ingewikkelde regelingen, die in het tegendeel verkeren.

Of het betekent willekeur.

Kortom, van het sympathiek klinkende maatwerk naar het feitelijke onheil is een kleine stap. Soms is het wel zo eerlijk om gewoon te zeggen dat een overheid iets niet kan.

Mijn partij had het vroeger altijd over het Rijnlands model, een soort maatschappelijk contract tussen werknemers en werkgevers en de overheid om uitwassen van het een – *laissez-faire* – en van het ander – de staat – het hoofd te bieden.

Het instrumentarium bij dit model is deels achterhaald, omdat het iets is van een voorbij industrieel tijdperk.

Maar de geest van dit model verdient een nieuw leven: deels moeten we het zoeken in de hoek van de samenwerking, de coöperatie, het maatschappelijk ondernemen. Daar ligt een constructieve uitweg uit het dilemma tussen markt en staat.

Wie zijn ogen de kost geeft, ziet dat er overal in ons land prikkelende, mooie initiatieven zijn van mensen die zelf dingen oppakken, problemen het hoofd bieden, handen uit de mouwen steken. In de wereld van de energie en de duurzaamheid zijn er nog legio kansen voor eigentijdse maatschappelijke contracten, meestal op plaatselijk niveau.

Wanneer we polarisatie het hoofd willen bieden, is samen dingen doen belangrijker dan het politieke debat.

Laten we dat koesteren en kijken waar er ruimte is, waar er kansen liggen.

Het Haagse politieke bedrijf en alle twitter chagrijn eromheen mag ons zicht niet belemmeren op die oneindig veel mensen in het land die van goede wil zijn.

Daar doen we het voor en ik wens dit kabinet daarbij alle succes.